

**Міністерство внутрішніх справ України
Одеський державний університет внутрішніх справ**

**Роль та місце правоохоронних органів
у розбудові демократичної правової держави**

**Матеріали
XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції**

26 березня 2020 року

Одеса
ОДУВС
2020

УДК 351.74
Р68

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення
статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги

Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демокра-
Р68 тичної правової держави: матеріали XII міжнар. наук.-практ.
інтернет-конф., м. Одеса, 26 березня 2020 р. Одеса: ОДУВС,
2020. 268 с.
УДК 351.74

Меркулова В.О.

д. ю. н., професор, професор кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ СИСТЕМНОГО МЕТОДУ ТАКОГО СТИМУЛЮЮЧОГО МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ІНСТИТУТУ, ЯК ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Інтенсивне реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України посилює актуальність формування дієвої системи методів вирішення наукових завдань як такої сукупності прийомів (способів) наукового дослідження, що дозволяє об'єктивно та ефективно здійснити практичне та теоретичне засвоєння доволі складної дійсності. В доктрині кримінального права подовжується дискусія щодо того, чи має дослідник дотримуватися якоїсь певної системи методів, яка є більш типовою для досліджень кримінально-правового характеру, чи наука кримінального права має поступово напрацьовувати свою власну методологію дослідження. Тож існують як прибічники дотримання певного переліку власних самодостатніх методів дослідження кримінально-правових проблем, доцільність використання яких базується на типовості та поширеній практиці застосування, так і прибічники творчого, не обмеженого використання методів дослідження різних рівнів (філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового тощо).

Не менш важливою є методика дослідження правової складової розглядуваного інституту. Саме належна система методів наукового дослідження чинного законодавства у сфері застосування звільнення від кримінальної відповідальності має сприяти виявленню в ньому певних прогалин, колізій, наданню певних пропозицій щодо вдосконалення змісту чинних правових норм, формулюванню нових законодавчих дефініцій, відповідних понять (категорій), засад кримінального правосуддя.

Недосконалість законодавства, в свою чергу відтворюється у проблемах правозастосовної практики (на стадії досудового розслідування, під час судового розгляду справи та ухвалення рішення щодо звільнення від кримінальної відповідальності). Вивчення статистичних даних правозастосовної практики як по Україні в цілому, так і по окремих її регіонах (щодо кількісних та якісних показників застосування звільнення від кримінальної відповідальності, особливостей досудового розслідування, кількості та особливостей змісту складання прокурором клопотання про застосування звільнення від кримінальної відповідальності та направлення їх до суду, конкретного змісту ухвал суду про застосування звільнення від кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх, зокрема в частині застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітньої особи як невід'ємної складової звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності) , - вимагають певного методологічного підходу, який став би основою для отримання інформації щодо якісних та кількісних характеристик в даному питанні, надав би можливість визначитися із тенденціями в сфері реалізації міжгалузевго інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Отже, визначення особливостей змісту та сутності системного методу такого стимулюючого міждисциплінарного інституту, як звільнення від кримінальної відповідальності є актуальним та важливим.

Звернення до енциклопедичних словників, які суттєво різняться за характером тлумачення та спрямуванням, надає підстави для узагальненого розуміння змісту та сутності такої категорії як «система». Тлумачення цього слова, виходячи з сфери його застосування, граматичної та стилістичної характеристики, фразеологічного зв'язку із іншими словами, виходячи з тривалості шляху його становлення та розвитку як певної категорії тощо, свідчать про певну єдність розуміння того, що система - це певний порядок у розташуванні чогось (у зв'язку із чимось); форма організації будь-чого, що дозволяє поєднати певне розмаїття у щось єдине, чітко структуроване ціле, елементи якого по відношенню до цілого та інших частин займають відповідне для них місце.

У сучасній правовій науці та практиці слово «система» використовують вже в певних словосполученнях - «система права» та «система законодавства», які є відносно самостійними поняттями, що виступають як зміст і форма з різними первинними елементами (норма права, в першому випадку, нормативний правовий акт, - у другому). Проте як і система права, так і система законодавства уособлюють у собі певну єдність структурованих за певним критерієм первісних елементів (правовий акт, інститут права, норма права, частина норми тощо), які є внутрішньо логічно узгодженими та взаємопов'язаними, побудованими переважно за галузевою належністю (або ж у субординаційному порядку).

Загально визнаним є те, що системність є невід'ємною властивістю кримінального права, принципом побудови кримінального законодавства, одним із основних способів дослідження та тлумачення сенсу, змісту та взаємообумовленості кримінально-правових норм, інститутів, частин кримінального законодавства, галузей права кримінально-правового блоку. Системоутворююче значення, залежно від рівня узагальнення, можуть відігравати поняття, терміни, ознаки складу злочину; зміст, сутність кримінально-правових норм, інститутів та завдання (спрямування), які постоють перед ними тощо. У разі наявності системоутворюючих зв'язків у приписах кримінального закону, слід звертати увагу саме на ці зв'язки, враховувати їх сутність під час системного тлумачення кримінального законодавства. Той факт, що значна кількість кримінально-правових норм є новими для правозастосувача, або ж набула іншого змісту, інколи навіть сутності, - посилює значення саме системного способу тлумачення положень кримінального законодавства.

В спеціальних дослідженнях з питань застосування системного методу під час дослідження будь-якої проблеми кримінального права та законодавства формулюються власні бачення науковців (І.В. Борщевський, В.І. Борисов, Т.С. Коханюк, О.К. Марін, Є.С. Назимко, С.Д. Шапченко, В.Г. Яворська) щодо підвищення дієвості цього інструментарію. Зокрема, йдеться: про необхідність дотримання принципів системного аналізу (динамічності, взаємодії, взаємозалежності елементів, комплексності, цілісності, ієрархічності); про те, що першим кроком у вирішенні будь-якої проблеми системного дослідження є представлення об'єкта, що вивчається як певної системи; про необхідність дотримуватися позиції, що системність виступає не лише у якості основних вимог до кримінального права, але й у якості принципу побудови кримінального законодавства; що саме системний підхід є найбільш ефективним способом розв'язання сенсу та змісту кримінально-правової норми шляхом зіставлення із іншими нормами як кримінального права, так і нормами інших галузей права; що системний підхід – це завжди, з одного боку, спрямування до виявлення певної внутрішньої структури об'єкта на підставі аналізу та вивчення окремих елементів (інституту, норми), - з іншого, намагання розкрити цілісність та властивості всієї системи (на підставі використання методу синтезу); що у межах системи кримінального права усі її елементи поєднані специфічними зв'язками; кожний елемент кримінального права (інститут, норма) мають відповідати ознакам системи кримінального права, в той же час може бути підсистемою системи більш високого порядку; що цілі окремих елементів кримінального права (законодавства) не мають суперечити цілям цілої системи; враховувати, що системність кримінального права не позбавлена і суто суб'єктивних властивостей з огляду на суб'єктивний аналіз, оцінку та сприйняття її елементів під час їхнього дослідження тощо [2, С. 19-24; 1, С. 261-265; 3, С. 264; 4, 5, С. 297-303; 6, С. 19-20; 7].

Підсумовуючи зазначене маємо дійти наступних висновків. Ефективність та дієвість застосування міжгалузевого інституту звільнення від кримінальної відповідальності багато в чому залежатиме від співвідношення змісту, сутності, узгодженості норм кримінального та кримінально-процесуального права в частині ознак різних видів звільнення від кримінальної відповідальності, підстав, умов та порядку їхнього застосування. І навпаки, недосконалість та суперечливість окремих кримінально-правових та кримінально-процесуальних положень негативно впливатиме на розуміння соціально-правового змісту розглядуваного інституту, ускладнюватиме практику його застосування.

Системний метод допомагає розкрити зміст та сутність інституту звільнення від кримінальної відповідальності як певної системи (підсистеми) елементів. З одного боку, цей інститут є одним із елементів заохочувальної системи заходів кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру, є відтворенням прогресивної системи кримінального правосуддя в цілому, має сприяти виправленню та ре соціалізації правопорушників в більш оптимальні терміни за умови економії карної репресії. Проте з іншого боку, повне уявлення про

сутність та значення, характерні особливості цього інституту можемо отримати лише на підставі дослідження та співставлення правових ознак різних видів звільнення (як з точки зору їхньої типовості, так і специфічності).

Література

1. Борисов В.І. Питання систематизації Особливої частини кримінального права / В.І. Борисов // Вісник Асоціації кримінального права України, 2013. № 1 (1). С. 261-265.
2. Борщевський І.В. Теоретичні засади систематизації законодавства / І.В. Борщевський // Часопис Київського університету права. 2007. № 3. С. 19-24.
3. Задоя К.П. Типи зв'язків норм кримінально-виконавчого права з нормами кримінального права та процесу / К.П. Задоя, О.В. Ільїна // Часопис Київського університету права. № 2, 2010. С. 264-266.
4. Коханюк Т.С. Системне тлумачення кримінального закону: Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. Львів: ЛДУВС, 2010. 319 с.
5. Марін О.К. Структура статей Особливої частини КК України та проблема коментування їх змісту / О.К. Марін // науковий вісник ЛЮІ МВС України. 2004. № 2 (2), додаток 2. С. 297-303.
6. Шапченко С.Д. Системне узгодження положень Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України як один з напрямів його комплексного вдосконалення / С.Д. Шапченко // Кримінальне право України. 2006. № 5. С. 19-20.
7. Яворська В.Г. Забезпечення єдності застосування кримінального законодавства України актами судового тлумачення: Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. Львів: ЛДУВС, 2012. 221с.

Бєну І. В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ.....	214
Болтянська А. В., Плужник О. І. ДЕТЕРМІНАНТИ КІБЕЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	215
Витяганець О. І. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО.....	216
Воронцов А. В. ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: ОСНОВНІ ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ.....	218
Говорова Г. В. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЕКОЛОГІЇ.....	220
Грищенко О. А. ДЕЯКІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В ІНСТИТУТАХ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	221
Даніч М. А., Плужник О. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОЛИВОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ МАЄ СЕКСУАЛЬНІ ВІДХИЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ.....	222
Калаянова О. Д. ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ НАУКОВИХ ЗНАТЬ У ФОРМУВАННІ БЛОКУ ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ..	223
Ковальова О., Усата Г. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	225
Козловский В. Г. ОПРЕДЕЛЕНИЕ КРИТЕРИЕВ РАЗГРАНИЧЕНИЯ НАХОДКИ ОТ КРАЖИ И ПРИСВОЕНИЯ НАЙДЕННОЙ ВЕЩИ.....	227
Конопельський В. Я. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	229
Кулик Л. М., Ребрик О. О. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЮЄ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ.....	232
Кулик Л. М., Шульгіна М. А. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ.....	234
Марченко О. А. РОЛЬ СЛІДЧОГО У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ.....	235
Меркулова В. О. ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ СИСТЕМНОГО МЕТОДУ ТАКОГО СТИМУЛЮЮЧОГО МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ІНСТИТУТУ, ЯК ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	237
Поліщук Д. Г. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.....	239
Резніченко Г. С. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЖІНОК, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, МОЖЛИВОСТІ ПРОЖИВАННЯ ЗА МЕЖАМИ ВИПРАВНОЇ КОЛОНІЇ.....	240
Романюк М. М. ТИПОЛОГІЯ ОСОБИ, ЗДАТНОЇ ВЧИНЯТИ СЕРІЙНІ ВБИВСТВА.....	242
Русавський В. О. ЩОДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НАКЛЕПУ.....	244
Скиба В. Ю. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	245
Старинець Є. А. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ): ДЕЯКІ ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ.....	248
Топали Ю. В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	249
Фархадов Р. В. ЗЛОЧИННІСТЬ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ.....	251